

การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและบทบาทของครูในสังคมแห่งความรู้*

การดี กำภู ณ อยุธยา¹ ธรรมโชติ เอี่ยมทัศนะ²

(วันที่รับบทความ: 28 มกราคม 2563; วันที่แก้ไขบทความ: 17 มีนาคม 2563; วันที่ตอบรับบทความ: 7 เมษายน 2563)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในสังคมแห่งความรู้และบทบาทของครูที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้สังคมแห่งความรู้เป็นสังคมที่สนับสนุนให้ผู้เรียนสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ได้ด้วยตนเอง ในขณะที่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในปัจจุบันทำให้การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงไป ขอบเขตของการเรียนรู้ไม่ได้ถูกจำกัดอยู่ในเฉพาะห้องเรียนอีกต่อไปแต่ขยายไปถึงการเรียนรู้ที่สามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา ลักษณะของการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในสังคมแห่งความรู้จึงเป็นการเรียนรู้ที่ดำเนินไปพร้อมกับวิถีชีวิตและนำไปสู่วิถีของการเรียนรู้ที่ยั่งยืน

จากการศึกษาพบว่าการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student-Centered Learning) เป็นแนวทางการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ หัวใจสำคัญของการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นอยู่ที่การที่ครูและผู้เรียนได้วางแผน ทบทวนและพิจารณากระบวนการเรียนรู้ร่วมกันแล้วนำผลสะท้อนที่ได้ไปปรับปรุงการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ ลักษณะดังกล่าวทำให้ทั้งครูและผู้เรียนกลายเป็นผู้ที่เรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน ทั้งการมีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันจึงกลายเป็นประเด็นสำคัญมากกว่าการที่จะกำหนดว่าการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบใดที่ทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากที่สุด เพราะคงไม่มีรูปแบบใดที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้ทุกคน ครูในสังคมแห่งความรู้จึงต้องเผชิญกับความท้าทายในการปรับเปลี่ยนบทบาทของตนจากผู้ถ่ายทอดมาเป็นผู้สนับสนุนและเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ การสร้างความตระหนักถึงความสำคัญในการเปลี่ยนแปลงจึงจะช่วยให้ครูสามารถปรับความเชื่อและทัศนคติเดิมของตนไปสู่ความเข้าใจที่มากขึ้นและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในทางปฏิบัติต่อไป

คำสำคัญ: การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, บทบาทของครู, สังคมแห่งความรู้

* บทความวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2563

¹ อาจารย์, ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, E-mail: pookwise@gmail.com

² อาจารย์, ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, E-mail: t.ameattussana@gmail.com

Effective Learning and Teacher's Role in Knowledge Society*

Paradee Kambhu Na Ayudhaya¹ Thammachot Aeamtussana²

(Received: January 28, 2020; Revised: March 17, 2020; Accepted: April 7, 2020)

Abstract

This article intends to propose effective learning in knowledge society and the changing teacher's role. A knowledge society is a society that encourages learners to create and develop new knowledge by themselves. Meanwhile modern day technological advance makes it faster to access information and so, changes the ways we learn. Learning context will not occur just only in a classroom, but will occur anywhere and anytime. The characteristics of effective learning in knowledge society are learning that proceed with the way of life and sustainability education.

The finding revealed that Student-Centered Learning is a learning approach that promotes effective learning. The key to effective learning is that teachers and learners plan, review and consider the learning process together and use the reflections to improve learning in order to reach the goals. These characteristics make both teachers and learners learn together, both participation and knowledge sharing are therefore more important than determining what learning model that make learning the most effective. Because there is not any learning model that can fit the needs of all learners. Teachers in knowledge society therefore face challenges in changing their roles from instructor to be the facilitator that support learners. Raising awareness of the importance of change will help teachers to adjust their beliefs and attitudes to greater understanding and further change in practice.

Keywords: Effective learning, Teacher's role, Knowledge society

* The Article form Faculty of Education, Srinakharinwirot University, 2019

¹ Lecturer, Department of Guidance and Educational Psychology, Faculty of Education, Srinakharinwirot University, E-mail: pookwise@gmail.com

² Lecturer, Department of Guidance and Educational Psychology, Faculty of Education, Srinakharinwirot University, E-mail: taeamtussana@gmail.com

บทนำ

ท่ามกลางความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ไม่หยุดยั้ง การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ยังคงมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนยุคใหม่ที่ต้องเผชิญกับข้อมูลจำนวนมหาศาลที่หลั่งไหลมาจากหลากหลายสังคมและวัฒนธรรมอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ซึ่งปรากฏการณ์นี้ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเชื่อมโยงความรู้และส่งผลให้เกิดการสร้างความรู้ใหม่ ๆ ขึ้นมาจนทำให้ความรู้ชุดเดิมที่เคยพิสูจน์ได้กลายเป็นความรู้ที่ไม่ชัดเจนและขาดความแม่นยำ ดังนั้นการเรียนรู้ที่จะสามารถตอบสนองความท้าทายที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้จึงต้องเป็นการเรียนรู้ที่สามารถเชื่อมโยงความรู้ชุดหนึ่งไปยังความรู้ชุดหนึ่งและต้องเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถนำความรู้จากทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติจริง ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนมีทักษะที่ใช้ในการเรียนรู้ด้วยตนเองต่อไป การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนในศตวรรษนี้จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เท่าทันความรู้และทักษะที่ผู้เรียนในยุคนี้ต้องการ ดังนั้นความท้าทายที่ระบบการศึกษาและครูต้องเผชิญในการพัฒนาการเรียนรู้จึงยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในยุคของเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based economies) ที่ต้องการบุคคลที่มีทักษะและความสามารถในการสร้างสรรค์ความรู้ รวมทั้งประยุกต์ใช้ความรู้เหล่านั้นได้ด้วยตัวเอง ในหลายประเทศจึงมีความพยายามในการปรับเปลี่ยนเป้าหมายและแนวทางในการจัดการเรียนรู้ไปสู่เป้าหมายและแนวทางใหม่ ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะดังกล่าวให้กับผู้เรียนทุกคน ครูจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพื่อที่จะสามารถจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (Effective Learning) ได้ (วิจารณ์ พานิช, 2556: 13; OECD, 2009: 3, Faulkner, & Latham, 2016: 137-138)

เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาการผลิตครูของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยจะพบว่า สถาบันผลิตครูมุ่งผลิตตามศักยภาพและความสามารถของแต่ละสถาบัน เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนที่ให้ความสำคัญกับปัญญามากกว่าความรู้ การที่สถาบันผลิตครูมุ่งผลิตในเชิงพาณิชย์ย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาที่ขาดทักษะและสมรรถนะตามมาตรฐานวิชาชีพ ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพและประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก จากข้อมูลดังกล่าว ชี้ให้เห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงและปฏิรูปกระบวนการผลิต การพัฒนาครูอย่างจริงจังโดยมีเป้าหมายเพื่อให้สามารถผลิตครูที่มีประสิทธิภาพได้ (Effective Teacher) (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560: 47-48) ทั้งนี้การผลิตครูที่มีประสิทธิภาพนั้นไม่ง่ายและมีความซับซ้อนมากกว่าที่หลาย ๆ คนคิด ทั้งนี้เพราะคำว่ามีประสิทธิภาพไม่ได้หมายถึงแค่การมีความรู้อย่างลึกซึ้งในวิชาที่สอน แต่ยังต้องมีความสามารถในการจัดการชั้นเรียน มีทักษะการสื่อสาร สามารถออกแบบการเรียนรู้และมีการวัดประเมินผลการเรียนรู้ที่เป็นธรรม นอกจากนั้นยังต้องสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูและผู้เรียน รวมทั้งสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ ซึ่งความสามารถดังกล่าวสะท้อนมาจากความใส่ใจและความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้

ของครูที่มีเป้าหมายสูงสุดคือ การพัฒนาการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น (Rubio, 2009: 35) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคของสังคมแห่งความรู้ (Knowledge Society) ที่เน้นให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง และสามารถแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นได้ รวมทั้งสนับสนุนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ตามความต้องการของตนเองตรงข้ามกับการเรียนรู้แบบเดิม ๆ อย่างที่เคยเป็นมา (Muijs & Reynolds, 2001: 17-18)

สังคมแห่งความรู้เริ่มก่อตัวขึ้นหลังช่วงทศวรรษที่ 1970 ซึ่งเป็นช่วงแห่งการเปลี่ยนผ่านจากสังคมยุคอุตสาหกรรม (Industrial Society) ไปสู่ยุคของสังคมข่าวสารและข้อมูล (Information Society) จนกระทั่งในปี 1990 สังคมเริ่มก้าวเข้าสู่สังคมแห่งความรู้ซึ่งเป็นยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเต็มไปด้วยข้อมูลจำนวนมาก แต่ข้อมูลเหล่านั้นจะกลายเป็นความรู้ได้ต่อเมื่อถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์และทำให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งมากขึ้น ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เรียนต้องมีทักษะในการนำข้อมูลที่ตนมีมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริง ซึ่งจากการศึกษาหลายครั้งที่พบว่าผู้เรียนที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยไม่สามารถเผชิญกับปัญหาที่ท้าทายในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ ผู้เรียนหลายคนเรียนรู้การแก้ปัญหาเฉพาะด้านและไม่สามารถที่จะประยุกต์วิธีแก้ปัญหาเหล่านั้น เมื่อเผชิญกับปัญหาที่ไม่คาดคิดได้ (Resnick, 2007: 1) ดังนั้นการจัดการเรียนรู้โดยเน้นการถ่ายทอดความรู้อย่างที่เคยเป็นมาในอดีตคงไม่เหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป เพราะความรู้ในยุคสังคมแห่งความรู้เป็นความรู้ที่เกิดจากทักษะและประสบการณ์ของผู้เรียนโดยตรง ขอบเขตของการเรียนรู้ในปัจจุบันจึงกว้างขวางและลุ่มลึกกว่าในอดีต ไม่ใช่ความรู้ที่มีลักษณะเฉพาะสำหรับผู้เชี่ยวชาญอีกต่อไป แต่เป็นความสามารถในการสร้างและประยุกต์ใช้ความรู้ที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน เป้าหมายของการเรียนรู้จึงไม่ได้เน้นการพัฒนาความรู้ในแต่ละบุคคลเท่านั้น แต่ให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้ร่วมกันกับผู้อื่นมากขึ้นด้วย (Watkins, 2002: 4)

สังคมแห่งความรู้จึงเป็นลักษณะสังคมที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาและสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการประยุกต์ใช้แล้วทำให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งมากขึ้น ความรู้ที่สามารถหาได้ทั่วไปจึงกลายเป็นความรู้ที่มีความหมายขึ้นมา เพราะองค์ความรู้ที่ได้มานั้นมีประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง สังคมและเศรษฐกิจให้ดีขึ้น อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญคือ ในสังคมแห่งความรู้ทุกคนสามารถแบ่งปันแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อนำไปสู่การสร้างสรรคองค์ความรู้ซึ่งทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ดังนั้นการจะเปลี่ยนแปลงสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไปสู่สังคมแห่งความรู้จึงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยอาศัยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องอาศัยความสามารถในการพัฒนาข้อมูลของบุคคลในสังคมนั้นเป็นหลักสังคมแห่งความรู้จึงจะเกิดขึ้นได้ ลักษณะของสังคมดังกล่าวย่อมท้าทายการจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบุคคลให้

มีทักษะที่เหมาะสมกับสังคมแห่งความรู้ โดยเฉพาะเมื่อความหมายของคำว่า “ความรู้” แตกต่างจากในอดีตที่ผ่านมา กลายเป็นความรู้ที่มีการเปลี่ยนแปลงและมีความรู้ใหม่ๆเกิดขึ้นตลอดเวลา วิธีการให้ได้มาซึ่งความรู้ย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลง จึงเป็นไปได้ที่จะจัดการเรียนรู้ในรูปแบบเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นสถาบันที่มีหน้าที่หลักในการจัดการเรียนรู้ไม่ปรับวิธีการถ่ายทอดความรู้ ความต้องการจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งจึงตกกับครู ครูในสังคมแห่งความรู้จึงไม่สามารถที่จะใช้เพียงแค่ความรู้ชุดเดิม ๆ หรือทักษะเท่าที่ตนได้ร่ำเรียนมา หรือเพิกเฉยต่อเทคโนโลยีที่กำลังก้าวหน้าไปทุกวัน แต่ต้องเป็นครูที่ก้าวทันโลกและพร้อมที่จะสนับสนุนผู้เรียนไปสู่การพัฒนาศักยภาพของตนเอง เป็นการเรียนรู้ที่เปิดกว้างและให้โอกาสผู้เรียนทุกคนในการพัฒนาข้อมูลที่ได้ไปสู่การสร้างความรู้ ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนในยุคนี้ (Perkin, 2010: 15, UNESCO, 2013: 8-10, Karpov, 2016: 9957)

การพัฒนาการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพในยุคของสังคมแห่งความรู้จึงต้องการครูที่สามารถสนับสนุนให้ผู้เรียนเป็นสมาชิกของสังคมโลกและมีทักษะที่พร้อมสำหรับศตวรรษที่ 21 ในขณะที่ผู้เรียนมีทักษะในการควบคุมและกำกับการเรียนรู้ของตนเอง รวมทั้งสามารถแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งครูต้องเรียนรู้ที่จะปรับกลยุทธ์ในการสอนทักษะดังกล่าว โดยที่บทบาทของครูไม่ใช่เป็นผู้รู้แต่เป็นผู้ที่เรียนรู้ไปพร้อมกับผู้เรียน (วิจารณ์ พานิช, 2556: 13; Darling-Hammond, Hylar, & Gardner, 2017: 1) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงแนวทางและบทบาทในการจัดการเรียนรู้นี้ได้รับความสนใจจากนักวิชาการและนักวิจัยในแวดวงการศึกษามาโดยตลอด และทำให้เกิดงานวิจัยจำนวนมากที่มุ่งศึกษาว่าการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะครูในยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ควรมีลักษณะเช่นไร บทความนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและบทบาทของครูในสังคมแห่งความรู้ เพื่อให้ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเกิดการตระหนักรู้และความเข้าใจที่มากขึ้น รวมทั้งสามารถนำไปเป็นประโยชน์ในทางปฏิบัติและแนวทางในการศึกษาต่อไป

การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในสังคมแห่งความรู้

การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในสังคมแห่งความรู้หมายถึง การเรียนรู้ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนได้สร้างความรู้ สามารถเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น และเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้ขับเคลื่อนด้วยตัวเอง โดยมีการกำกับและทบทวนวิธีการเรียนรู้นั้นว่ามีประสิทธิภาพในการนำการเรียนรู้ไปสู่เป้าหมายที่ได้ตั้งไว้หรือไม่ หรืออีกความหมายหนึ่งเป็นการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งจะสัมฤทธิ์ผลต่อเมื่อผู้เรียนได้ใช้การตระหนักรู้และควบคุมการรู้คิดของตนเองในการวางแผน กำกับติดตามและการทบทวนได้ร่วมนการเรียนรู้ของตนเอง โดยประสิทธิภาพของการเรียนรู้ถูกกำหนดจากเป้าหมายของการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพราะในขณะที่สังคมปัจจุบันกำลังก้าวเข้าสู่บริบทสังคมแห่งความรู้ นั้น มีการ

เปลี่ยนแปลงสำคัญที่เกิดขึ้นและส่งผลในลักษณะเดียวกันทั่วโลกคือ การที่ผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้โดยง่ายซึ่งทำให้ผู้เรียนต้องเรียนรู้วิธีการจัดการกับข้อมูลและกลายเป็นการเรียนรู้ที่สามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา รวมทั้งเป็นการเรียนรู้ที่ดำเนินไปพร้อมกับชีวิตประจำวัน การเรียนรู้โดยการถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียวคงไม่สามารถตอบสนองเป้าหมายของการเรียนรู้ในยุคนี้ได้ ทั้งนี้เพราะขอบเขตของการเรียนรู้ได้แผ่ขยายไปอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง มีความเกี่ยวข้องกับศาสตร์หลายสาขา การเรียนรู้จึงให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน ทำให้เกิดความรู้สึกของการมีส่วนร่วมในชุมชนแห่งการเรียนรู้ ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงควมมีประสิทธิภาพจึงไม่ได้มาจากการกำหนดวิธีหรือกลยุทธ์ในการเรียนรู้ที่เฉพาะเจาะจง แต่เป็นการกำกับและทบทวนวิธีการหรือกลยุทธ์การเรียนรู้เหล่านั้นว่ามีประสิทธิภาพเพียงไร (Watkins, 2002: 4; Watkins, Eileen, & Lodge, 2007: 17-18)

การพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจึงเกิดจากสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ประกอบไปด้วยปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอน ผู้เรียนและกลุ่มผู้เรียน การใช้เทคนิคหรือกลยุทธ์ในการจัดการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ รวมทั้งการยอมรับผู้เรียนในฐานะปัจเจกบุคคลที่มีวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน จัดการเรียนรู้โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ท้าทายความคิดของผู้เรียน (Bradshaw, & Hultquist, 2017: 13-14) เป้าหมายของการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพจึงไม่ได้มุ่งหวังเพียงแค่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดี เพราะการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพยังทำให้เกิดการเชื่อมโยงความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ มากขึ้น เกิดความเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้อย่างลึกซึ้ง สนับสนุนให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ตามที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้ ส่งผลให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจ เกิดความยึดมั่นผูกพัน จนนำไปสู่การเรียนรู้แบบนำตนเอง การสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนจึงสำคัญ เพราะในสังคมแห่งการเรียนรู้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมโดยตรงในการพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้และวิธีการเรียนรู้ของตนเอง (Watkins, 2002: 5-6, Bertagni, La rosa, & Salvetti, 2013: 12)

จากที่กล่าวมาข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นว่าการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้จากประสบการณ์การเรียนรู้ของตนเองซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบการกำกับตนเอง ทั้งครูและผู้เรียนจะเป็นผู้ร่วมกันพิจารณาทบทวนสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในห้องเรียน และวิธีการเรียนรู้ว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยแค่ไหน โดยมีครูเป็นผู้สนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียนทั้งในด้านจิตใจและสภาพแวดล้อม (Hewitt, 2008: 16, 22)

ลักษณะของการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาวิจัยพบว่า การจัดการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสามารถทำได้โดยการใช้แนวทางการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student-Centered Learning) ซึ่งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของผู้เรียน รูปแบบการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างมี

ประสิทธิภาพจึงมีลักษณะของกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้รับผิดชอบต่อการเรียนรู้และมีการทบทวนไตร่ตรองเกี่ยวกับการเรียนรู้ และที่สำคัญคือ การเรียนรู้วิธีการเรียนรู้ (Adam, & Pierce, 2004: 103) การเรียนรู้ในลักษณะนี้จึงเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง (Active) มากกว่าเป็นผู้รับความรู้ (Passive) โดยผู้เรียนสร้างความหมายของสิ่งที่เรียนรู้จากการเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมและแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกับผู้อื่น บทบาทของผู้เรียนที่เปลี่ยนไปช่วยเสริมสร้างทักษะที่สำคัญให้กับผู้เรียนทั้งการคิด การแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ในขณะที่บทบาทของครูกลับมีความสำคัญในฐานะผู้สนับสนุน เพราะผู้เรียนไม่อาจสร้างความรู้ความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ดีหากไม่มีครูเป็นผู้คอยช่วยเหลือและให้คำแนะนำ (Serin, 2018: 164-167) อย่างไรก็ตาม แม้แนวทางการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางอาจทำให้การเรียนรู้เนื้อหาในด้านวิชาการลดลงไปบ้าง แต่ในทางตรงกันข้ามผู้เรียนจะได้เรียนรู้ทักษะด้านการคิด การแก้ปัญหาและความรับผิดชอบซึ่งนำไปสู่การเรียนรู้ที่ลุ่มลึกมากขึ้น เป็นการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงมากกว่าการเรียนรู้ที่เน้นการจดจำความรู้ที่ได้รับถ่ายทอดมา โดยครูสามารถนำแนวคิดนี้ไปปรับใช้ได้กับทุกเนื้อหาวิชาผ่านวิธีและกิจกรรมการเรียนรู้ตามความเหมาะสม (Education International, 2010: 61-63)

การเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning) เป็นวิธีการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพได้โดยผู้เรียนจะมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงทักษะการฟัง พูด อ่านและเขียน รวมทั้งแสดงความคิดเห็นในขณะที่ทำกิจกรรม โดยใช้กระบวนการคิดขั้นสูง ทั้งการคิดวิเคราะห์ การสังเคราะห์และการประเมินการเรียนรู้ของตนเอง จนกระทั่งผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง (พิมพันธ์ เชชะคุปต์, 2560: 94-96) ทั้งนี้เป้าหมายของการเรียนรู้แบบเชิงรุกไม่ได้ต้องการแค่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเท่านั้นแต่ต้องการให้ผู้เรียนมีการพิจารณาทบทวนการทำกิจกรรมของตนเองด้วยจึงจะทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ โดยกิจกรรมมีลักษณะเป็นการทำงานกลุ่ม การฝึกปฏิบัติและการอภิปรายร่วมกันในชั้นเรียน การจัดการเรียนรู้ในลักษณะนี้ทำให้ผู้เรียนมองว่าตนเองเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนมีความพยายาม เอาใจใส่ รับผิดชอบและมีความสุขในการเรียนรู้มากขึ้น (Watkins, 2002: 5) การเรียนรู้เชิงรุกจึงช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจภายในตัวผู้เรียนและทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในระยะยาว ทั้งนี้เพราะแรงจูงใจภายในจะเกิดขึ้นได้เมื่อเป้าหมายที่ผู้เรียนตั้งไว้ได้รับการตอบสนองจนผู้เรียนเกิดความพึงพอใจไม่ได้เกิดจากการกระตุ้นจากผู้อื่นและส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความต้องการที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะการที่ผู้เรียนเข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของตนเองจะทำให้ผู้เรียนใส่ใจและความพยายามอย่างไม่ย่อท้อแม้ว่าจะต้องเจอกับอุปสรรคที่ท้าทายหรือความยากลำบาก ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย (สถาพร พงษ์พิบูล, 2555: 5, Early Years Foundation Stage Profile, 2018: 23-25)

จากแนวคิดข้างต้นการสนับสนุนให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านการแก้ปัญหาหรือการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem based Learning) ก็เป็นอีกลักษณะหนึ่งที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพได้ โดยการทำทนายผู้เรียนให้เผชิญกับความซับซ้อนและความคลุมเครือของปัญหา โดยครูสามารถใช้การตั้งคำถามเพื่อท้าทายความคิดและเป็นการพัฒนาทักษะการรู้คิดของผู้เรียน โดยสถานการณ์ที่ใช้ควรเป็นสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงหรือใกล้เคียงสถานการณ์จริง และช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงและบูรณาการความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีมุมมองในการนำความรู้ที่มีไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงที่กว้างกว่าการเรียนรู้ในห้องเรียน (วรรณิสา ร้อยกรอง และธิตยา บงกชเพชร, 2562: 135-148) ซึ่งสามารถใช้เทคนิคการตั้งคำถามตามแนวคิดของบลูม (Bloom) ดังในตารางที่ 1 ตารางที่ 1 เทคนิคการตั้งคำถามตามแนวคิดของบลูม (Bloom) (ที่มา : Adam, & Pierce, 2004: 105)

ด้าน	วัตถุประสงค์	คำที่ใช้ในการตั้งคำถาม
ความจำ	การตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นความจำ ข้อมูล	การให้บอกคำนิยาม การบอกรายชื่อ การบอกสิ่งที่เกี่ยวข้อง
ความเข้าใจ	การตั้งคำถามที่กระตุ้นให้ผู้เรียนบอกเหตุผล ความสำคัญ ความสัมพันธ์ การจัดระบบของข้อมูล	การอภิปราย อธิบาย แสดงความคิดเห็น รายงาน การพิจารณา
การประยุกต์ใช้	การตั้งคำถามที่กระตุ้นให้ผู้เรียนอธิบาย การนำความรู้ไปปรับเปลี่ยนในสถานการณ์ใหม่	การปรับเปลี่ยน การแสดง การสาธิต การทดลองใช้ การฝึกหัด
การวิเคราะห์	การตั้งคำถามที่กระตุ้นให้ผู้เรียนแยกแยะความเหมือน ความแตกต่าง สิ่งที่สอดคล้องหรือสิ่งที่ตรงกันข้าม	การบอกความเหมือน ความแตกต่าง การเปรียบเทียบ การบอก ความสัมพันธ์ การจำแนก
การประเมินค่า	การตั้งคำถามที่กระตุ้นให้ผู้เรียนตัดสินใจ ให้คุณค่า การเปรียบเทียบเพื่อหาระดับมาตรฐาน	การตัดสินใจ ให้คุณค่า ประเมิน ประเมิน การวัด การเปรียบเทียบ
การสร้างสรรค์	การตั้งคำถามที่กระตุ้นให้ผู้เรียนสร้างความคิดใหม่ สิ่งใหม่ รูปแบบใหม่	การออกแบบ วางแผน สร้าง จัดการ คิดวิธี กำหนด

การจัดการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพโดยใช้เทคนิคการตั้งคำถามนั้น ครูต้องพึงระลึกเสมอว่าผู้เรียนต้องการเวลาในการคิด ดังนั้นในการจัดการเรียนรู้ครูต้องกำหนดเวลาที่เหมาะสมและเพียงพอที่จะให้ผู้เรียนมีเวลาระดมความคิดเพื่อตอบคำถาม นอกจากนี้ในการกระตุ้นให้ผู้เรียนตอบคำถาม ครูต้องคำนึงถึงการตอบสนองต่อคำตอบหรือคำถามของผู้เรียนด้วยท่าทีที่เหมาะสม รวมทั้งการให้คำแนะนำและกระตุ้นให้ชั้นเรียนมีการอภิปรายเกี่ยวกับคำตอบ มีการเสนอแนะและแสดงความคิดเห็นร่วมกัน โดยแสดงความคิดเห็นไม่ใช่แค่เฉพาะคำตอบแต่รวมถึงกระบวนการคิดที่ได้มาซึ่งคำตอบนั้นด้วย ซึ่งถ้าเป็นไปได้

ควรให้ผู้เรียนได้อธิบายเกี่ยวกับกระบวนการคิดของตนเองที่เป็นที่มาจากคำตอบนั้น (Adam, & Pierce, 2004: 107) ดังนั้นทักษะในการเลือกคำถามที่สามารถท้าทายความสามารถของผู้เรียนและทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจมากขึ้น จึงเป็นอีกเทคนิคหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพได้ (Ko, 2014: 9)

นอกจากการเรียนรู้ในลักษณะดังที่กล่าวมา การสนับสนุนให้ผู้เรียนได้ค้นหาและสำรวจสิ่งที่ตนเองอยากรู้ผ่านการเล่น(Play based learning)ก็เป็นการเรียนรู้อีกลักษณะหนึ่งที่ช่วยสร้างประสบการณ์ที่แตกต่าง โดยผู้เรียนได้ทดสอบความคิดและหาข้อสรุปด้วยตนเอง การเล่นของผู้เรียนจะสะท้อนให้เห็นสิ่งที่พวกเขาเข้าใจผ่านการใช้จินตนาการและทำให้ผู้เรียนค้นพบความสนใจของตนเอง มีความคิดริเริ่ม แสวงหาความท้าทาย สร้างความเชื่อมั่นในการกระทำของตนเอง กล้าที่จะเสี่ยงในการทดลอง ประสิทธิภาพใหม่ๆ และเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับความล้มเหลวว่าเป็นโอกาสที่จะได้เรียนรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ช่วยสร้างให้เกิดความผูกพันในการเรียนรู้ และพัฒนาให้ผู้เรียนมีความคิดเป็นของตนเอง และสามารถสร้างสรรค์ความคิดใหม่ๆ ได้ (Early Years Foundation Stage Profile, 2018: 23-25) ดังนั้น นอกจากจะเป็นกิจกรรมที่สร้างความสนใจและสนุกสนานให้แก่ผู้เรียนแล้ว หากมีกฎเกณฑ์กติกาในการเล่นก็จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การทำงานเป็นทีมและการอยู่ร่วมกันอีกด้วย การเล่นจึงส่งผลให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีซึ่งล้วนเป็นประสบการณ์สำคัญสำหรับผู้เรียน (เพียงใจ ภูโทสนธิ, วไลพร เมฆไตรรัตน์ และบัณฑิตา อินสมบัติ, 2561: 127-140)

แม้ว่าการจัดการเรียนรู้ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนมีบทบาทและมีความรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเองจะมีความสำคัญ แต่ในขณะเดียวกันการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน เพราะในสังคมแห่งการเรียนรู้ถือว่าการได้แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นช่วยขยายขอบเขตความรู้และทำให้ผู้เรียนได้ผลสะท้อนกลับจากการเรียนรู้ของตนเอง การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning) จึงเป็นการจัดการเรียนรู้อีกรูปแบบหนึ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะการคิดระดับสูงจากการทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ โดยที่กลุ่มจะประสบความสำเร็จได้ต่อเมื่อผู้เรียนทุกคนได้เรียนรู้ เป็นการเรียนรู้จากกระบวนการแก้ปัญหา ทั้งการอธิบายและการอภิปราย ซึ่งทำให้ผู้เรียนต่างก็ได้เรียนรู้จากกันและกัน ซึ่งจากกระบวนการดังกล่าวทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการจัดการและการสื่อสารกับผู้อื่นซึ่งเป็นทักษะสำคัญของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์, 2560: 106-107, Watkins, 2002: 5)

เมื่อพิจารณาจะเห็นได้ว่าการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพหมายถึงการสนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการการเรียนรู้ (Learning about Learning) โดยผ่านแนวทางการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ได้แก่ การเรียนรู้แบบเชิงรุก การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานหรือการเรียนรู้ผ่านการเล่น ซึ่งหัวใจสำคัญก็คือ การที่ผู้เรียนได้คิดพิจารณาทบทวนประสบการณ์ในการเรียนรู้ของตนเองแล้วทำให้เกิด

กลยุทธ์ใหม่ ๆ ที่ทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น จากกระบวนดังกล่าวผู้เรียนจะรู้สึว่าการเรียนรู้เป็นเรื่องที่น่าสนใจ ต้องใส่ใจและเรียนรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้ของตนเองอยู่เสมอ โดยผู้เรียนจะอธิบายสิ่งที่ตนได้สังเกตและทบทวนเกี่ยวกับเป้าหมาย กลยุทธ์ที่ใช้ ความรู้สึก และผลที่ได้จากการเรียนรู้ จนได้แนวคิดที่ชัดเจนและนำไปทดลองใช้ในการเรียนรู้ครั้งต่อไป (Watkins, 2002: 5) อีกประเด็นที่น่าสนใจคือ แม้แนวทางของลักษณะการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจะขึ้นกับตัวผู้เรียนเองเป็นหลัก แต่อย่างไรก็ตามครูก็ยังมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียน เพราะกลายเป็นผู้ที่ทำหน้าที่สนับสนุนผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้และจัดการกับปัจจัยที่สำคัญต่อการเรียนรู้ (Hewitt, 2008: 7) จึงกล่าวได้ว่า ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สนับสนุนผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Ko, 2014: 3)

บทบาทของครูในสังคมแห่งความรู้

บทบาทของครูไม่ว่าจะอยู่ในยุคสมัยใดหรือแม้กระทั่งในสังคมแห่งความรู้ที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางก็ตาม ครูก็ยังเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้ ซึ่งแต่เดิมความมีประสิทธิภาพของครูมักถูกพิจารณาจากผลการเรียนรู้ของผู้เรียน พฤติกรรมของครูและกระบวนการเรียนรู้ในห้องเรียนที่ช่วยพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ดีขึ้น อย่างไรก็ตามการที่ครูมีประสบการณ์ในการสอนที่ยาวนานนั้นไม่ได้เป็นตัวบ่งบอกว่าการสอนนั้นจะเป็นการสอนที่มีประสิทธิภาพ เพราะประสบการณ์จะเป็นประโยชน์ได้ต่อเมื่อครูได้มีการทบทวนและพิจารณาไตร่ตรองแล้วนำมาปรับปรุงการเรียนการสอนของตนเอง นอกเหนือไปจากการประยุกต์ปรับใช้เทคนิคในการสอนให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียน เพราะผู้เรียนในปัจจุบันมีความหลากหลายทั้งในด้านของความสนใจ แรงจูงใจและความสามารถ รวมทั้งผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ ครูในสังคมแห่งความรู้จึงเป็นผู้ที่ประเมินความต้องการ ความสามารถของผู้เรียนอยู่เสมอ และจัดการเรียนรู้เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนเหล่านั้นโดยตรง ซึ่งสามารถสรุปลักษณะได้ดังนี้ (พิมพันธ์ เดชะคุปต์, 2560: 78-80; Hargreaves, 2003: 24, Faull, 2009: 32-38, Aschenbrener, Terry, & Torres, 2010: 64-65; Ansari, & Malik, 2013: 62; Vali, 2013: 388-392, Ko, 2014: 5-7)

1. ครูที่สามารถกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ได้อย่างชัดเจนและเลือกใช้วิธีการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้นั้นได้ รวมทั้งสนับสนุนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ร่วมกัน
2. ครูที่มีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอนและวิธีการเรียนรู้ สามารถปรับบทเรียนให้สอดคล้องกับความต้องการและความสามารถของผู้เรียน รวมทั้งสามารถบูรณาการความรู้ในหลายสาขาวิชาไว้ในการจัดการเรียนรู้ได้
3. ครูที่มีทักษะในการสื่อสารได้เป็นอย่างดี รู้จักผู้เรียนและมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้เรียน สามารถสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้

4. ครูที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ทั้งทางด้านปัญญา อารมณ์ และสังคม รวมทั้งส่งเสริมความสามารถด้านการคิด การแก้ปัญหาและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาความคิดด้านต่าง ๆ
5. ครูที่สามารถใช้สื่อวัสดุอุปกรณ์ในการส่งเสริมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและก้าวทันเทคโนโลยีที่พัฒนาอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน
6. ครูที่พัฒนาตนเองอยู่เสมอโดยตระหนักว่าความรู้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและแสวงหาความรู้ใหม่ๆอย่างต่อเนื่อง
7. ครูที่สนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการเรียนรู้และเอื้อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง
8. ครูที่ตรวจสอบความเข้าใจของผู้เรียนอยู่เสมอและให้ผลสะท้อนกลับที่เหมาะสม รวมทั้งยอมรับและรับผิดชอบต่อผลการเรียนรู้ของผู้เรียน
9. ครูที่สร้างความไว้วางใจและส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงหรือปัญหาที่ไม่คาดคิด

ในขณะที่ วอล์กเกอร์ (Walker, 2008: 61-63) ได้ศึกษาคุณลักษณะของครูที่มีประสิทธิภาพโดยใช้การศึกษาวิจัยด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจากผู้ที่ให้ข้อมูลที่เป็นนักศึกษาวิชาชีพครูและครูประจำการ เพื่อที่จะศึกษาคุณลักษณะของครูที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ซึ่งคำว่ามีประสิทธิภาพนี้หมายถึง ครูที่ประสบความสำเร็จในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และว่าคุณลักษณะมีความหมายว่า เป็นลักษณะพิเศษของครูที่ช่วยให้การเรียนรู้ประสบความสำเร็จ ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ครูที่มีประสิทธิภาพเป็นผู้ที่มีทัศนคติเชิงบวกเกี่ยวกับการสอนและผู้เรียนของตนเอง มีมุมมองทางบวกในทุก ๆ สถานการณ์ รวมทั้งมีกลยุทธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นในชั้นเรียนได้ เพราะเมื่อครูเชื่อว่าผู้เรียนทุกคนสามารถประสบความสำเร็จได้ ครูจะตั้งเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้ไว้สูงเพื่อที่จะท้าทายความสามารถของผู้เรียนให้พัฒนาไปได้สูงที่สุด รวมทั้งสนับสนุนให้ผู้เรียนเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง และครูเองก็ต้องมีความเชื่อมั่นในตัวของผู้เรียนด้วย (สุนันท์ สีสาย และไพฑูรย์ สีนลารัตน์, 2561: 22)

เมื่อพิจารณาในด้านบุคลิกภาพของครูพบว่า ครูที่มีประสิทธิภาพเป็นผู้ที่เข้าถึงได้ง่าย มีความเป็นกันเอง สามารถแลกเปลี่ยนทัศนคติและประสบการณ์กับผู้เรียนได้ ให้ความสนใจและใส่ใจเกี่ยวกับปัญหาของผู้เรียนทั้งปัญหาด้านการเรียนและปัญหาส่วนตัว ในขณะที่เดียวกันก็เป็นผู้ที่มีอารมณ์ขันซึ่งจะทำให้บรรยากาศการเรียนการสอนมีความสนุกสนานและไม่เครียด (Walker, 2008: 61-68) ทั้งนี้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและผู้เรียนมีส่วนสำคัญอย่างมากในการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ ความสัมพันธ์ที่ดีและอบอุ่นย่อมสร้างบรรยากาศที่สนับสนุนการเรียนรู้ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าครูที่เป็นมิตรกับผู้เรียนและในขณะที่เดียวกันก็มีความเป็นผู้นำที่ไม่เคร่งครัดจนเกินไปมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการ

เรียนรู้มากกว่าครูที่ไม่มีลักษณะดังกล่าว ครูจึงจำเป็นที่จะต้องสร้างบรรยากาศที่ไม่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าถูกคุกคาม แต่สร้างบรรยากาศที่ทำให้เกียรติและเคารพความคิดเห็นของผู้เรียน (Muijs & Reynolds, 2001: 58)

ซึ่งประเด็นที่น่าสนใจอีกประการคือ การที่ครูให้ความเคารพและให้เกียรติผู้เรียนในฐานะปัจเจกบุคคลและเข้าใจว่าผู้เรียนแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกัน ซึ่งจะทำให้ครูสนับสนุนผู้เรียนทุกคนให้มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียมกัน แม้ว่าผู้เรียนแต่ละบุคคลจะมีวิธีเรียนรู้ที่แตกต่างกัน และสิ่งที่สำคัญคือการที่ครูสามารถยอมรับข้อผิดพลาดของตนเองได้และยอมรับฟังการแสดงความคิดเห็นของผู้เรียน ในขณะที่เดียวกันก็สามารถให้อภัยผู้เรียนที่มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้และเข้าใจดีว่าการอภัยเป็นคุณสมบัติสำคัญในการเข้าถึงผู้เรียนที่มีปัญหา (Walker, 2008: 61-68) นอกจากนี้จากการศึกษางานวิจัยที่ศึกษาการรับรู้ของผู้เรียนที่มีต่อครูที่มีประสิทธิภาพพบว่า ครูที่มีประสิทธิภาพเป็นผู้ที่เปิดกว้างในการเรียนรู้และมีความกระตือรือร้นในการสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความกระตือรือร้นเป็นคุณสมบัติที่ผู้เรียนระบุว่าเป็นคุณลักษณะของครูที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด นอกจากนี้ยังพบความสัมพันธ์ระหว่างการเป็นครูที่มีประสิทธิภาพกับครูผู้สร้างสรรค์ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางบวก การค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า พฤติกรรมการสอนอย่างสร้างสรรค์มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ (Aschenbrener, Terry, & Torres, 2010: 71-72) ทั้งนี้ความคิดสร้างสรรค์นั้นมีความสำคัญต่อพฤติกรรมและความคิดที่แสดงออกในชีวิตประจำวันตามปกติอยู่แล้ว ลักษณะของความคิดนี้ช่วยสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ซึ่งทุกวันครูต้องแก้ปัญหาที่ผู้เรียนต้องเผชิญ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่เกิดจากการเรียนรู้หรือปัญหาที่เกิดขึ้นจากตัวของผู้เรียนเอง

ครูที่มีความคิดสร้างสรรค์จะสามารถออกแบบการจัดการเรียนรู้ให้มีความน่าสนใจ เพื่อให้ผู้เรียนสนใจในกระบวนการเรียนรู้หรือทำให้ผู้เรียนเข้าใจในเนื้อหาที่ยากด้วยการอธิบายหรือยกตัวอย่างที่เข้าใจได้ง่าย นอกจากนี้ครูผู้สร้างสรรค์จะมีความยืดหยุ่นในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาเข้าถึงการเรียนรู้นั้นได้มากที่สุดซึ่งเป็นหนึ่งในกลยุทธ์ของการจัดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพที่มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ (Halliwell, 1993 site in Manurung, 2012: 1-2) ทั้งนี้ความสามารถในการคิดสร้างสรรค์นั้นถือเป็นคุณสมบัติที่ทุกองค์กรในสังคมพึงปรารถนา เพราะผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ย่อมไม่หยุดอยู่กับที่ และจะพยายามแสวงหาหนทางในการแก้ปัญหาที่ดีกว่า มีประสิทธิภาพมากกว่าอยู่เสมอ ความคิดสร้างสรรค์จึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาความสามารถด้านอื่น ๆ และเป็นพื้นฐานสำคัญของแรงงานที่มีความรู้ในอนาคต (knowledge worker) (สุนันท์ สีพาย และ ไพฑูรย์ สีนารัตน์, 2561: 22)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า บทบาทของครูในยุคของสังคมแห่งความรู้จึงต้องการครูที่เรียนรู้ไปพร้อมกับผู้เรียน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงบทบาทจากผู้ถ่ายทอดความรู้มาเป็นผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้และทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ (วิจารณ์ พานิช, 2556: 13) เมื่อเป้าหมายของการเรียนรู้เปลี่ยนไป ส่งผลให้ครูต้องมีการปรับบทบาทและหน้าที่เพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะการปรับความคิด

ความเชื่อและทัศนคติของตนเอง ครูจึงไม่ใช่แค่ผู้มีความรู้ แต่ต้องมีความเข้าใจและมีทักษะในการจัดการเรียนรู้ โดยสามารถนำไปใช้ในการจัดการชั้นเรียนให้มีความเหมาะสม รวมทั้งการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและผู้เรียนที่มีคุณภาพ บนพื้นฐานความเชื่อมั่นในตัวผู้เรียน รวมทั้งครูต้องแสดงพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นมืออาชีพ เช่น มีการไต่ตรองการจัดการเรียนรู้ ฝึกฝนและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ และสามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งปัจจัยทั้งหมดเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลและช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพได้ (พิมพันธ์ เดชะคุปต์, 2560: 78-80; Coe, et al. 2014: 2)

สรุป

เมื่อความหมายของความรู้ในยุคของสังคมแห่งความรู้ (Knowledge Society) เปลี่ยนแปลงไป ย่อมส่งผลกระทบต่อกระบวนการที่จะได้มาซึ่งความรู้ ในขณะที่ปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสารทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลที่เป็นพื้นฐานของความรู้ได้เกือบทุกที่และทุกเวลา การได้มาซึ่งข้อมูลจึงไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไป แต่สิ่งที่ยากกว่าก็คือการพัฒนาข้อมูลจำนวนมากมายเหล่านั้ให้กลายเป็นความรู้ โดยผู้เรียนจะต้องเป็นผู้นำข้อมูลเหล่านั้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดเป็นความรู้ ความเข้าใจ รวมทั้งนำไปพัฒนาต่อยอดซึ่งกลายเป็นทักษะสำคัญของผู้เรียนในยุคนี้

อย่างไรก็ตามแม้ทิศทางของการเรียนรู้จะให้ความสำคัญกับผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ซึ่งผู้เรียนเป็นเสมือนผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าจัดการเรียนรู้ในห้องเรียนและบทบาทหน้าที่ของครูจะถูกลดความสำคัญลง ในทางตรงกันข้ามครูกลับเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้สนับสนุนและจัดการให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เพราะสิ่งสำคัญที่ผู้เรียนได้จากการเรียนรู้ในห้องเรียนคือ การเรียนรู้วิธีการเรียนรู้โดยไม่ได้มองผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นแก่ในห้องเรียนแต่มองถึงการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต นอกจากนี้เมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการเรียนรู้แล้ว หน้าที่สำคัญของครูอีกประการหนึ่งคือ การกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความอยากที่จะเรียนรู้ มีความกระตือรือร้นและทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ เพราะสิ่งนี้จะทำให้ผู้เรียนไม่หยุดที่จะเรียนรู้และสร้างการเรียนรู้ที่ดำเนินไปพร้อมกับวิถีชีวิต ซึ่งถือเป็นการเรียนรู้ที่ยั่งยืน ดังนั้นตัวชี้วัดที่สำคัญอย่างหนึ่งหลังเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพคือ การที่ผู้เรียนมีแรงจูงใจในการเรียนรู้ ใฝ่รู้และมีความผูกพันในการเรียนรู้มากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนเป็นผู้นำและมีการกำกับการเรียนรู้ของตนเอง ผู้เรียนในสังคมแห่งการเรียนรู้จึงเป็นผู้ควบคุมการเรียนรู้ของตนเอง บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ผู้เรียนทุกคนสามารถประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ได้ ครูจึงเป็นผู้สนับสนุนผู้เรียนทุกคนให้มีโอกาสประสบความสำเร็จผ่านการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนแต่ละบุคคลที่มีความแตกต่างกัน

ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะกำหนดว่าการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบใดที่ทำให้เกิดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากที่สุด เพราะคงไม่มีรูปแบบใดที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทุกคนได้ รูปแบบการเรียนรู้และเทคนิคที่ใช้จึงเป็นเสมือนเครื่องมือในการจัดการเรียนรู้ แต่การเรียนรู้นั้นจะมี

ประสิทธิภาพหรือไม่ขึ้นกับการที่ครูและนักเรียนได้มีการวางแผน กำกับ ทบทวนและพิจารณากระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและนำผลสะท้อนที่ได้ไปปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ให้ไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ ลักษณะดังกล่าวทำให้ทั้งครูและนักเรียนกลายเป็นผู้ที่เรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และการสร้างความรู้ร่วมกันจึงกลายเป็นประเด็นสำคัญ เพราะในสังคมแห่งความรู้ทุกคนสามารถแบ่งปัน แลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ได้โดยง่าย ผลที่เกิดจากการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจะทำให้เกิดการเชื่อมโยงความรู้ในมิติที่หลากหลาย ความรู้จึงมีขอบเขตขยายไปอย่างกว้างขวางและมีการบูรณาการศาสตร์หลายสาขาเข้าด้วยกัน การสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ ๆ จึงเกิดขึ้นและส่งผลให้เกิดการพัฒนานวัตกรรมที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมในทุกด้าน

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ครูในยุคสังคมแห่งความรู้จึงต้องเผชิญกับความท้าทายเมื่อบทบาทความเป็นครูต้องเปลี่ยนแปลงไป การเป็นครูผู้มีความรู้และความเชี่ยวชาญในเนื้อหาวิชาเท่านั้นยังไม่เพียงพอ แต่ครูต้องการความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งสิ่งเหล่านี้คงไม่เกิดขึ้นหากครูไม่มีการเปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อและทัศนคติเดิมของตนให้สอดคล้องกับทิศทางของการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปแล้วในปัจจุบัน การสร้างความตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงมีความสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม

การเรียนรู้ในยุคสังคมแห่งความรู้จึงเป็นการเรียนรู้ที่แตกต่างจากการเรียนรู้ในทุกยุคทุกสมัยที่ผ่านมา เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลาและไม่จำกัดอยู่แค่ในเฉพาะห้องเรียน การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในสังคมแห่งความรู้จึงเป็นการเรียนรู้ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนมีทักษะที่พร้อมสำหรับการเรียนรู้ในอนาคต เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถควบคุมและสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง รวมทั้งสร้างสรรค์ความรู้ร่วมกับผู้อื่นได้และเป็นผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- พิมพ์พันธ์ เดชะกุปต์. (2560). ทักษะ ๘C ของครู ๔.0. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพียงใจ ภูโฑสนธิ์, วไลพร เมฆไตรรัตน์ และบัณฑิตา อินสมบัติ. (2561). ผลการจัดกิจกรรมเกมการศึกษาที่มีต่อทักษะคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์*, 13(39), 127-140.
- วรรณิสา ร้อยกรอง และธิดิยา บงกชเพชร. (2562). การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานตามแนวคิดสะเต็มศึกษา เรื่อง การสำรวจและการผลิตปิโตรเลียมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องวิทยาศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์*, 14(3), 135-148.
- วิจารณ์ พานิช. (2556). *สนุกกับการเรียนในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

- สุนันท์ สีพาย และ ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. (2561). เปลี่ยนผ่านการศึกษาไทยสู่การศึกษา 4.0. *วารสารการวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 24(2), 13-27.
- สถาพร พงษ์พิบูล. (2555). คุณภาพผู้เรียน.....เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ Quality of Students Derived From Active Learning Process. *วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา*, (6)2, 1-13.
- Adams, C.M., & Pierce, R.L. (2004). *Characteristics of effective teaching. In Traditions and innovations: Teaching at Ball State University*. Muncie, IN: Ball State University. Retrieved November 30, 2019 from www.bsu.edu/gradschool/media/pdf/chapter12.pdf.
- Ansari, S,U. & Malik, S,K. (2013). Image of an Effective Teacher in 21st century Classroom. *Journal of Education al and Instructional Studies in the World*, 3(4), 61-68.
- Aschenbrener, M., Terry, R., & Torres, R. (2010). Creative and Effective Teaching Behaviors of University Instructors as Perceived by Students. *Journal of Agricultural Education*, 51(3), 64-75.
- Bertagni, La rosa, & Salvetti. (2013). Learn how to Learn: Knowledge Society, Education and training. Retrieved November 22, 2019 from <https://www.researchgate.net/publication/253241747>.
- Bradshaw, M. J., & Hultquist, B, L. (2017). *Innovative Teaching Strategies in Nursing and related Health Professions*. 7th Edition. Texas: Jones & Bartlett Learning.
- Coe, R., Aloisi, C., Higgins, S. & Major, L.E. (2014). *What makes great teaching? Review of the underpinning research*. Retrieved November 22, 2019 from https://pdfs.semanticscholar.org/dd6e/76b885ba32c03fdcf89d9cbb4f896de32386.pdf?_ga=2.24798591.470791735.1580175577-1503203783.1580175577.
- Darling-Hammond, L., Hyler, M. E., Gardner, M. (2017). *Effective Teacher Professional Development*. Palo Alto, CA: Learning Policy Institute.
- Education Internaional. (2010). *Student-Centred Learning-Toolkit for students, staff and higher education institutions*. Berlin: Laserline.
- Early Years Foundation Stage Profile. (2018). Handbook. Retrieved November 22, 2019 from https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/669079/Early_years_foundation_stage_profile_2018_handbook.pdf.
- Faulkner, J., & Latham, G. (2016). Adventurous Lives: Teacher Qualities for 21st Century Learning. *Australian Journal of Teacher Education*, 41(4), 137-150.
- Faull, A. (2009). Highly Effective Teachers. *TEACH*, 3(2), 32-38.

- Hargreaves, A. (2003). *Teaching in the knowledge society : education in the age of insecurity*. New York: Teachers College Press.
- Hewitt, D. (2008). *Understanding effective learning*. New York: Open University Press.
- Karpov, A. O. (2016). Education in the Knowledge Society: Genesis of Concept and Reality. *International Journal of Environmental & Science Education*, 11(17), 9949-9958.
- Ko, J. (2014). *Effective teaching*. Berkshire. Education Development Trust Highbridge House.
- Manurung, K. (2012). Creative Teachers and Effective Teaching Strategies that Motivate Learners to Learn. *Indonesian Journal of Science Education*, 2(1), 1-8.
- Muijs, & Reynolds. (2001). *Effective Teaching: Evidence and Practice*. London: Paul Chapman Publishing.
- OECD. (2009). *Creating Effective Teaching and Learning Environments*. Retrieved November 18, 2019 from <http://www.oecd.org/education/school/43023606.pdf>.
- Perkin, J. (2010). Personalising teacher professional development: strategies enabling effective learning for educator of 21st century students. *Quick*, 113, 15-19.
- Resnick, M. (2007). Sowing for a More Seeds the Creative Society. *Learning & Leading with Technology*, 35(4), 18-22.
- Rubio, C, M. (2009). Effective Teachers –Professional and Personal Skills. *ENSAYOS*, 24, 35-46.
- Serin, H. (2018). A Comparison of Teacher-Centered and Student-Centered Approaches in Educational Settings. *International Journal of Social Sciences & Educational Studies*. 5(1), 164-167.
- UNESCO. (2013). *Towards Knowledge Societies for Peace and Sustainable Development*. Paris: the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Vali, I. (2013). The Role of Education in Knowledge- based Society. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 76, 388 -392.
- Walker, R. J., (2008). Twelve Characteristics of an Effective Teacher: A Longitudinal, Qualitative, Quasi-Research Study of In-Service and Pre-Service Teachers' Opinions. *Educational Horizons*, 87(1), 61-68.
- Watkins, C. (2002). Effective Learning. *NSIN Research Matters*, 17, 1-8.
- Watkins, C., Carnell, E., & Lodge, C. (2007). *Effective Learning in Classrooms*. London: Paul Chapman Publishing.
